

Т.Д. Дем'янчук,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЛьвДУВС

РЕПРЕСІЇ В ТЮРМАХ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 1939 - 1941 рр.

Дана стаття розкриває питання становлення тюремної мережі в Станіславській області та масштаби репресій у них в 1939-1941 роках, концептуальні засади політики та каральні заходи судової і позасудової практики радянської влади, місце кримінально-виправних установ у боротьбі з «ворогами народу» на території Станіславської області та організаційно-правові засади становлення органів НКВС та кримінально-виконавчої системи.

Ключові слова: *Станіславщина, кримінально-виконавча система, тюремна мережа, репресії, тортури.*

Данная статья раскрывает вопросы становления тюремной сети в Станиславской области и масштабы репрессий в них в 1939-1941 годах, концептуальные основы политики и карательные меры судебной и внесудебной практики советской власти, место уголовно-исправительных учреждений в борьбе с «врагами народа» на территории Станиславской области и организационно-правовые основы становления органов НКВД и уголовно-исполнительной системы.

Ключевые слова: *Станиславщина, уголовно-исполнительная система, тюремная сеть, репрессии, пытки.*

This article covers the establishment of prison network in the Stanislav region and the extent of repression on them in 1939-1941, the conceptual

framework policies and punitive measures of judicial and extra-judicial practices of Soviet power, the place of criminal and penal institutions in the fight against "enemies" in the Stanislav region organizational and legal principles of formation of the NKVD and the penal system.

Keywords: *Stanislavschyna, penal system, prison network, repression, torture.*

Мета статті полягає у висвітленні процесів, пов'язаних із утворенням тюремної мережі на території області радянського взірця, масштаби репресій, форм і методів поводження з ув'язненими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання становлення тюремної мережі у Станіславській області та масштаби репресій у різних аспектах і підходах знайшло відображення в роботах вітчизняних учених І. Андрухів, П. Михайленка, А. Француза, Я. Кондратьєва, І. Біласа та інших.

Виклад основного матеріалу. З приходом у вересні 1939 р. на західноукраїнські землі радянської влади розпочався процес радянізації, вирішальну роль в якому відіграли силові структури, а особливо органи НКВС, до складу яких входила й кримінально-виконавча система (КВС). Зазначимо, що за часів радянської дійсності питання діяльності КВС, а особливо тюремної системи, репресій у них проти ув'язнених у науковій літературі з певних політико-ідеологічних причин не висвітлювалися.

За останні роки окремі питання зазначеної проблеми частково знайшли відображення в низці наукових праць [1]. У них, головним чином, подаються окремі факти, пов'язані з участю органів НКВС у репресивно-каральних заходах проти так званих "ворогів народу". Водночас поза увагою дослідників залишилися питання утворення тюремної мережі в Станіславській (з 1962 р. - Івано-Франківській) області радянського взірця та репресії у них проти ув'язнених, що ще не знайшли широкого висвітлення в історіографії, і що стало предметом дослідження даної статті. Виходячи з предмета дослідження, мета і завдання полягають у висвітленні процесів, пов'язаних із утворенням тюремної мережі на території області радянського

взірця, форм і методів поводження з ув'язненими.

Становлення тюремної мережі на західноукраїнських землях бере свій початок від директиви народного комісара НКВС СРСР Л. Берії за № 720 “Про організацію роботи у звільнених районах західних областей України і Білорусії”, виданої 15 вересня, тобто за два дні до перетину Червоною армією радянсько-польського кордону. У ній, зокрема, наказувалося наркомові НКВС УРСР І.Сєрову організувати оперативні групи НКВС, які “в тісному контакті з військовим командуванням і під керівництвом тимчасових управлінь” повинні були виконувати спеціальні завдання “із забезпечення порядку, присікання підривної роботи і придушенню контрреволюції” у зайнятих червоноармійськими частинами населених пунктах, а також взяти під контроль найважливіші об'єкти (телеграфи, пошти, банки, архіви), арештувати “найбільш реакційних представників польської адміністрації, активних членів українських та польських громадсько-політичних об'єднань”, а також захопити тюрми й “організувати нову тюремну адміністрацію із надійних людей на чолі з одним із співробітників НКВС” та забезпечити “суворий режим утримання арештованих” [2, с. 163].

Офіційно обласні управління та міськрайвідділи НКВС і Робітничо-селянської міліції (РСМ) були створені наказом Л. Берії від 6 листопада 1939 р. “Про організацію органів НКВС Західної України” та “Про організацію територіальної і залізничної міліції Західної України та укомплектування її кадрами”, тобто після рішення позачергової сесії Верховної Ради СРСР від 1 листопада щодо включення Західної України до складу СРСР. Комплектація управлінь кадрами в УНКВС Львівської, Луцької (згодом - Волинська), Станіславської та Тернопільської областей мала проводитися “за рахунок 726 чоловік, раніше направлених в Західну Україну” (тобто з членів оперативних груп НКВС, що прийшли 17 вересня разом з Червоною армією), а також було направлено додатково 100 чоловік із резерву НКВС союзних республік, 250 чоловік з органів НКВС Київського військового округ, 150 чоловік зі шкіл НКВС та 100 чоловік оперативних працівників із прикордонних військ НКВС [3, с.43].

Для комплектації органів РСМ у Західну Україну було направлено 260 випускників шкіл РСМ, зокрема, Ленінградської (60 чоловік), Саратовської (40 чоловік), Смоленської (50 чоловік), Рязанської (35 чоловік), Новочеркаської (35 чоловік), Воронежської (40 чоловік), а також 110 працівників з обласних управлінь міліції інших регіонів СРСР та УРСР [3, с.97].

Прикриваючись тезою про “загострення класової боротьби” та маючи значний практичний досвід ізоляції “ворогів народу” в 20-30-х рр., органи НКВС розгорнули в західних областях широкомасштабні заходи з їх “ізоляції”, що супроводжувалися арештами, розстрілами, виселеннями за політичними, національними, релігійними та соціально-становими ознаками.

“Правовою” підставою для боротьби з “класовими ворогами” в західних областях став наказ НКВС СРСР від 11 жовтня 1939 р. “Про запровадження єдиної системи оперативного обліку антирадянських елементів, виявлених агентурною розвідкою”. У ньому, зокрема, відзначалося, що “на облік повинні бути взяті всі ті особи, які в силу свого соціального і політичного минулого, національно-шовіністичних настроїв, релігійних переконань, моральної і політичної обмеженості є ворожими соціалістичному ладу, а тому можуть бути використані закордонними розвідками і контрреволюційними центрами з антирадянською метою”. До “ворожих соціалістичному ладу елементів” було віднесено 18 груп, зокрема, усіх “колишніх членів антирадянських політичних партій, організацій і груп: троцькісти, праві есери, меншовики, анархісти і т.п.”, а також “колишніх членів націонал-шовіністичних антирадянських партій, організацій і груп (українських, білоруських, грузинських, вірменських, тюрко-татарських, фіно-карельських та інших)”; осіб, “які відбували покарання в тюрмах, таборах і засланні за контрреволюційні злочини; члени сімей осіб, “засуджених до вищої міри покарання і до позбавлення волі на великі терміни (більше 10 років) за контрреволюційні злочини”. Хоча щодо цієї категорії і говорилося в наказі, що “на облік беруться тільки прямі утриманці, які досягнули 16 років і мають від народження не більше 60 років (чоловік,

дружина, батько, мати, син, дочка, в окремих випадках – сестра, брат), однак саме цей пункт часто порушувався, коли поставало питання про виселення їх на спецпоселення, оскільки виселяли і неповнолітніх дітей і перестарілих.

До категорії “ворогів” також відносилися і “колишні учасники контрреволюційних повстань і організацій, жандарми, поліцейські і тюремщики, офіцери (царські, “білі”, петлюрівські та ін.), політичні бандити і добровольці “білої” та інших антирадянських армій, особи, виключені з ВКП(б) і ВЛКСМ за антипартійні вчинки”, особи, які проявляли “націоналістичні настрої”, усі “перебіжчики, політичні емігранти, реемігранти, репатріанти і контрабандисти, піддані інших держав, представники закордонних фірм, співробітники закордонних дипломатичних представництв, колишні піддані інших держав, радянські громадяни, які служать чи служили в закордонних представництвах, закордонних фірмах, концесіях і акціонерних товариствах”; особи, які мали “особисті й кореспондентські зв'язки з посольствами і консульствами інших країн, есперантисти і філателісти”; особи, які “прибули до СРСР у масовому порядку і можуть розглядатися як база для роботи іноземних розвідок”. “Ворогами” також вважалися духовенство, сектанти і релігійний актив, члени таємних містичних товариств і груп, масони, теософи, богослови та ін., куркулі; “колишні” чиновники “царської та білогвардійської адміністрацій”, а також дворяни, поміщики, купці, торговці (які використовували найману працю), власники підприємств та інші [4].

Таким чином, даний наказ відкривав широке поле діяльності для органів НКВС на теренах західноукраїнських земель. Тому закономірно, що вже наприкінці вересня 1939 р. розпочалися арешти активних громадсько-політичних діячів та активістів українських політичних партій і громадських об'єднань. Наприклад у Коломиї, як згодом відзначала місцева газета “Воля Покуття” від 27 липня 1941 р., “українське громадянство дивувалося”, що “одразу ж по приході радянської влади, НКВС почало виловлювати всіх тих українських громадян, які провадили нашим господарським, культурним чи політичним життям” [5].

Значна частина арештованих утримувалася у місцевих тюрмах, функціонування яких визначали накази НКВС СРСР від 8 грудня 1939 р. та НКВС УРСР від 25 грудня 1939 р. “Про оголошення штатів загальних в'язниць НКВС СРСР”. Зокрема, станом на квітень 1941 р. в УРСР налічувалося 62 в'язниці, з яких 26 – у семи західних областях, зокрема: чотири – у Волинській області (Луцьку, з лімітом в'язнів на 640 осіб; Володимир-Волинському на 115 осіб; Ковелі - 237; Острозі - 178); чотири - у Дрогобицькій області (Дрогобичі - 137, Перемишлі - 170, Самборі - 276, Стрию - 227); чотири - у Львівській області (Львові - три, відповідно на 1151, 270 і 300 осіб та Золочеві на 360 осіб); три - у Рівненській області (Рівному - дві на 247 і 185 осіб та в Дубно на 572 особи); три - у Станіславській області (Станіславі на 472 особи, Коломиї на 200 та Печеніжині на 100 осіб); чотири - у Тернопільській області (Тернополі на 446 осіб, Чорткові на 275 осіб, Бережанах на 250 осіб та Кременці на 200 осіб); чотири - у Чернівецькій області (Чернівцях - дві на 700 і 160 осіб, Хотині на 100 осіб та Сторожинці на 60 осіб. Крім того, існували окремі внутрішні тюремні камери у Львові на 40 осіб та у Чернівцях на 160 осіб [6].

Аналіз архівних документів та свідчень очевидців показав, що у тюрмах Станіславщини були нелюдські умови утримання в'язнів, коли в камерах знаходилося у 2–3 рази більше арештованих, ніж це передбачалося встановленими нормами. Крім того, під час допитів застосовувалися “вишукані” методи, в тому числі екзекуції електричним струмом та розстріли. Так, за спогадами одного з в'язнів Станіславської тюрми, “вони – гепісти (*тобто чекісти. – Авт.*), перш за все, старались за всяку ціну дуже скоро заломити в'язня як духовно, так і фізично. І як тільки це досягнули, діставали від в'язня все, що потрібно їм було” [7].

Застосування електричного струму під час допитів широко практикувалося у Станіславській та Коломийській тюрмах, в яких були електричні стільці, а в Коломийській тюрмі навіть оригінальна електрична шафа. За словами одного із в'язнів, електричний стілець нагадував “крісло такої форми як у дантистів. Перед кріслом є підставка на ноги, ззаду залізна

підойма під голову. Опертя з боків покрите чорною масою. В'язня садовили на крісло. Ланцюжками зв'язували йому руки і ноги. Ноги вкладали в начиння з водою і корковим дном, щоби діяння електричного струму не було засильне. При кріслі була ще з переду клямра, якою оперізувано в'язня довкола живота, коли вже сидів на кріслі. Потім пускали електричний струм котрий діяв годину або й півтори. Мука в'язня була страшна” [8]. Але особливо страшною була для в'язнів Коломийської тюрми електрична шафа. Вона, за словами однієї з ув'язнених, якій довелося відчувати її дію на собі, “мала розміри 138 см висоти, 87 ширини і 105 довжини. Всі чотири стіни і накриття зі скла, в дерев'яній оправі. Всі стіни і накриття на завісах мають замки. Шафа стояла на підлозі, а під нею грубий кабель...

Старшина відкрив дві передні половинки і запхав мене всередину і замкнув. Я мусіла стати, а сам сів щось писати. Скоро я почула, що мені терпнуть ноги, що щось підходить до серця і мені робиться слабо. Це діяв електричний струм. Я зомліла. Старшина привів до тьми і знову просив: “Признайтеся, що належите до тайної української організації”. Я мовчала. Він знову закрив мене у шафі. Цього разу включив світло рефлекторних ламп прямо в вічі. І електричний струм, і сильне яскраве світло діють на мозок, на очі, і все вмить провалилось.

Коли я очуняла, побачила себе на кріслі. Старшина гладив мене по голові і просив: “Я мусів це робити. Хочу вас випустити. Підпишіть”. Я мовчала. Тоді він сказав: “У нас дається три дні до надуми. Я вам даю два тижні. Я певний, що ви згодитесь”. Він повів мене в другу кімнату, де у великій скляній шафі стояло залізне крісло, а на якому сидів молодий хлопець. “Якщо не признаєшся і не підпишеш папір, то з тобою може бути те саме, що з тим хлопцем”, - сказав тихо на вухо старшина і зупинив мене.

Руки хлопця були прив'язані до бічних поруч, спереду був прив'язаний ременем. Чекіст вложив в отвір втичку і пустив електричний струм. Під кріслом було видно дві штаби, з котрих одну порушив чекіст рукою вправо і наліво, а ногою другу одночасно вгору і в долину. Він регулював силу струму. Хлопець посинів. Його голова звисла. Чекіст полив на нього холодну

воду з чайника. Підняв подушечку, до якої опиралися плечі хлопця, догори (під спором була відповідна пружина) і посадив хлопця на ту подушечку. Ноги обпер тепер хлопець о другу підпору, що була вище уміщена, а голову на залізне обпертя, яке підкрутив вгору. Чекіст взяв якийсь прилад у руку і водив ним по висках хлопця. Хлопець знову зомлів. Тоді чекіст пілляв його голову водою, привів до пам'яті і почав знову ставити питання.

Під впливом мук хлопець зрадив все. “Ось бачиш, - сказав старшина. - І так, два тижні. Я чекаю”. І відправив мене з конвоєм в темну пивницю.

Оповідать, що тих, котрі на електричній фотелі вже були і все розказували, саджали ще раз і вбивали електричним струмом. Тому, таких очевидців не залишилось [8].

Мало кому з в'язнів, які після 3-4 місяців катувань “не признавалися” у “скоєних злочинах”, вдавалося вийти з тюрми. А тих, кому виносив вирок Військовий трибунал, через місяць-два відправляли в пересильну тюрму, а звідти - в один із спецтаборів. Відповідно до наказу НКВС СРСР “Про порядок направлення засуджених у виправні трудові табори НКВС” від 10 грудня 1939 р., для різних категорій “ворогів” існували відповідні типи виправно-трудова таборів (ВТТ) та райони спецпоселення, залежно від їх “соціальної небезпеки” [9].

Розповіді очевидців свідчать, що напередодні війни мали місце розстріли ув'язнених, яких таємно намагалися закопати у лісових масивах на околиці Станіслава та інших населених пунктів області. Зокрема, як повідомляла газета “Самостійна Україна”, мешканець з села Павлівки Станіславського району “одного дня побачив, як на окраїну лісу привезли двома тягаровими автами і закопали на кінському цвинтарі 26 трупів. Коли вістка про це рознеслась по селу, а сільрада донесла про це пасічнянській міліції, вночі приїхали автомашини і забрали трупи” [10].

Не вдалося приховати наслідки злочину і на околиці лісу біля села Підпечари Тисменицького району, де місцевий лісник побачив, як “у ліс заїхало тягарове авто, заповнене людськими групами, і їх там закопали. Селяни зробили рух, почали відкопувати трупи, щоб поховати їх по-

християнськи на цвинтарі. їх було розігнано, поставлено сторожу, а в другу ніч, для спокою перевезено трупи в інше місце” [11].

Майже кожного дня возили машини “військову амуніцію”, як це пояснювали жителям села Пасічна біля Станіслава, і в урочище “Дем'янів лаз”, де знаходилося стрільбище. А на початку липня 1941 р. у “Пасічнлянському лісі поліція знайшла три великі могили трупів. З-під пересяченої кров'ю землі виглядають людські руки, ноги, одяг” [11]. Однак тоді так і не вдалося захоронити ці жертви по-християнськи, оскільки дні стояли спекотні, а від почорнілих тіл, які розкладалися, йшов різкий сопух. Військовий комендант-угорець наказав припинити ексгумацію тіл й закрити ями, оскільки боявся, що трупні бактерії можуть спричинити епідемію. У 50-х роках урочище “Дем'янів лаз”, за розпорядженням місцевої влади, було розчищене від дерев і чагарників, рекультивоване й використовувалося для господарських потреб. І лише після того, як 17 серпня 1989 р. у районній газеті “Вперед” (орган Тисменицького РК КПУ і Райради) була опублікована стаття І. Андрухів “Станіславські Куропати”, обласна прокуратура на початку вересня відкрила кримінальну справу й розпочала ексгумацію людських останків. Всього у трьох “ямах” було виявлено останки 524 осіб. У кишені одного з пальт було знайдено “Виписку з вироку”, в якій говорилося, що Мишковський Станіслав Іванович був засуджений Військовим трибуналом 12 армії на 10 років “виправно-трудоих таборів” [12, с. 33].

Дещо меншими за кількістю жертв були чотири “ями”, виявлені в липні 1941 р. біля Надвірної. Як повідомляла газета “Воля Покуття”, “трупи - самі мужчини, люди віком 20–35 літ. Повбирані вони досить різноманітно в міських одягах, селянських, гуцульських кошушках, светерах, вишивках. В усіх голови були позамотувані одягом. Коли одяги з голів постягано, очам представився страшний вид: обличчя змаскаровані (*розбиті. - Авт.*) якимсь тяжким зняряддям, носи, чола та в деякого грудні клітки позаломлювані. Один був без очей, один мав припалені п'яти, ще один - людина незвичайно сильної будови тіла - мав горло до половини підрізане. Деякі мали ноги поламані, руки повикривлювані. Всі були переважно босі, деякі без сорочок,

до половини роздягнені, слизькі. Коли видобуто тіла, ями були наповнені кров'ю. Від тіл йде сильний сопух. На місце, де знайдено трупи, прибула поліція, багато цивільного населення, німецькі та мадярські старшини...

При двох трупах знайдено квитанції Станіславської тюрми НКВД на одержані від в'язнів гроші, а саме:

1) квитанція № 2969 на 20 крб. з дати 12/5 1941 р. на прізвище Садового Михайла Петровича;

2) квитанція № 1514 на 25 крб. з дати 13/5 1941 р. на прізвище Іванчук Василь Онуфрович...”

Всього було ексгумовано 81 жертву терору НКВС і “всіх їх у домовинах похоронено в одній братській могилі” в неділю, 3 серпня на міському кладовищі Надвірної [13].

Слід зазначити, що членами Івано-Франківського обласного товариства “Меморіал” впродовж 1989–1992 рр. на теренах області було виявлено таємні поховання жертв НКВС в 51 населеному пункті, в яких знайдено останки 1614 осіб [14].

Значна частина в'язнів Станіславської та Коломийської тюрем була знищена у перші дні війни, оскільки не було можливості їх етапувати на Схід.

Зокрема, 23 червня начальник тюремного управління НКВС УРСР капітан держбезпеки Філіппов віддав наказ командирі 13-ї конвойної дивізії внутрішніх військ НКВС про евакуацію 23394 в'язнів з тюрем західних областей. Зокрема, в'язнів із Станіславської тюрми наказувалося евакуювати до Златоуста (Росія), а з Коломийської та Печеніжинської - до міста Іваново. Щоб їх перевезти потрібно було понад 700 вагонів. Оскільки не лише для тюрем Станіславської, але й інших областей вагонів у достатній кількості не було, то 24 червня заступник наркома НКВС СРСР Чернишов надіслав начальникам тюрем телеграму, в якій, зокрема, говорилося, що “згідно з розпорядженням Л. Берії, за списками, затвердженими прокурором, розстріляти всіх осіб, що перебувають під слідством, засуджених за контрреволюційні злочини, а також осіб, що скоїли розтрата у великих

розмірах” [15, с.129]. У більшості тюрем так і зробили. Про це свідчить доповідна записка Філіппова “Про евакуацію тюрем західних областей СРСР” на ім'я наркома НКВС УРСР від 5 липня 1941 р., в якій відзначалося, що “із трьох тюрем Станіслава, Коломиї і Печеніжина етаповано 1376 в'язнів. У тюрмі м. Станіслава залишилося 647 в'язнів, в основному з числа звинувачуваних за побутові злочини. Решта в'язнів розстріляно й звільнено...” [15, с.244].

Факти, наведені у доповідній записці Філіпповим щодо в'язнів у тюрмах Станіслава, Коломиї та Печеніжина, майже співпадають із розповідями очевидців тих подій, які опублікували українські часописи в липні-серпні 1941 р. Так, у Станіславській тюрмі про тисячі жертв свідчила “колосальна скирта закривавлених сорочок і штанів під стіною подвір'я. З побіжного обчислення нараховано понад 1500 жертв...”. Крім того, “жертви давніших знущань були покидані у великій ямі на подвір'ю тюрми. У пивницях тюрми відчинено три великі келії, де трупи покатованих зложено під саму стелю. У келіях були уже самі розложені тіла, лиць не можна було впізнати. Сопух не дозволяв робітникам докінчити праці по розпізнаванню трупів. Усі мліли по хвилі роботи. Треба було замурувати ці три пивниці” [16].

Щодо в'язнів Печеніжинської тюрми, то їх у перші дні війни було перевезено до Коломийської та Станіславської тюрем. Дещо суперечливою видається доля в'язнів з Коломийської тюрми. Зокрема, за словами начальника тюрми Кузіна, він 1 липня відправив 453 в'язнів залізницею до Жмеринки. У дорозі, 8 липня, ешелон було розбито німецькою авіацією, внаслідок чого загинуло п'ять в'язнів, а решта, скориставшись моментом, розбіглися. Упродовж трьох днів конвоїрам вдалося повернути “в стрій” 260 в'язнів, яких привели до Вінницької тюрми. Але оскільки тюрма на той час уже була евакуйована, то в'язнів відпустили додому [15, 263–264]. А коломийська газета “Воля Покуття” від 7 липня 1941 р. повідомляла, що кілька вагонів з в'язнями Коломийської тюрми відправили в сторону Заліщиків, де через Дністер був напівзруйнований міст. “Перед мостом

машина (*паровоз. – Авт.*), яка була ззаду потяга, так сильно штовхнула вагони, що вони самі покотилися на розвалений міст і впали враз із людьми в Дністер. Після того більшовики підірвали динамітом і другу половину мосту так, що тих, що потопилися, прикрили ще відламки заліза і каміння зваленого мосту” [17].

Висновки. Таким чином, доля в'язнів Коломийської тюрми залишається донині “білою плямою” й потребує детальнішого вивчення.

Отже, на основі вищенаведеного можемо констатувати. **Що:**

1) з приходом на західноукраїнські землі радянської влади впродовж листопада-грудня 1939 р. сформувалися обласні УНКВС, до структури яких входила і КВС;

2) з перших днів приходу радянської влади розпочалися репресії проти “ворогів народу”, які не припинялися до початку війни, правовою основою для яких були накази й нормативні акти НКВС СРСР та УРСР;

3) створення нової тюремної мережі на західноукраїнських землях було започатковано на підставі директиви № 720 НКВС СРСР від 15 вересня 1939 р., а офіційне її оформлення відбулося на основі наказів НКВС СРСР від 11 грудня 1939 р. та НКВС УРСР від 25 грудня 1939 р. “Про оголошення штатів загальних в'язниць НКВС СРСР”;

4) в усіх трьох тюрмах Станіславської області кількість в'язнів значно перевищувала встановлену директивними документами норму, порушувалися санітарно-гігієнічні норми, під час допитів застосовувалися жорстокі тортури, в тому числі й електричний струм;

5) напередодні та в перші дні в тюрмах мали місце масові розстріли в'язнів, оскільки не було достатньо транспортних засобів для їх евакуації на Схід, доказом чого є виявлені згодом таємні “ями”-поховання та свідчення очевидців;

6) жертвами репресій в тюрмах Станіславщини стало понад три тисячі осіб, “провина” більшості з яких перед радянською владою полягала лише в тому, що вони належали за часів Польщі до українських культурно-просвітницьких товариств та політичних партій, заборонених тоталітарним

режимом після приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухів І.О., Француз А.Й. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939-1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. - Івано-Франківськ - Рівне: Татя, 2001. - 336 с; Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. - К.: Либідь - Військо України, 1994. - Кн. 1,- 432 с; Кн. 2. - 688 с; Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д.В. Архієрейський, О.Г. Бажан, Т.В. Бикова та ін. Відпов. ред. В.А. Смолій. - К.: Наук, думка. - 952 с; Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр. Нові документи і матеріали. - Дніпро, 1998. - 942 с; та ін.

2. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. - К.: Генеза, 1997. - Т. 2: 1926-1945.-1999.-412 с.

3. Державний архів Міністерства внутрішніх справ. - Ф. 45, оп. 1, спр. 50.

4. Архів Управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області (далі - АУМВСУІФО). Приказ НКВД ССРСР № 001225 от 11 октябрю 1939 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1939 рік. Колекція документів. Том 1.

5. Воля Покуття. - Коломия, 1941. - 27 липня.

6. АУМВСУІФО. Накази, директиви, розпорядження УМВС в Станіславській області за 1941 рік. Колекція документів. Том 5.

7. Воля Покуття. - 1941. - 3 серпня.

8. Воля Покуття. - 1941. - 17 липня.

9. Архів УМВСУІФО. Приказ НКВД ССРСР № 001561 от 15 декабря 1939 года // Накази, директиви, розпорядження НКДБ СРСР за 1939 рік. Колекція документів. Том 1.

10. Воля Покуття. - 1941. - 24 липня.

11. Самостійна Україна. - Станіслав, 1941. - 12 липня.
12. Андрухів І. “Вороги народу”: причини, методи і наслідки сталінських репресій на Східній Україні в 20-30-х та на західноукраїнських землях у 1939-1941 роках. - Івано-Франківськ, 1990. - 34 с.
13. Українське слово. -Станіслав, 1941. - 13 серпня.
14. Каспрук С, Манюх Ю. Меморіал Івано-Франківщини: вчора, сьогодні, завтра. - Івано-Франківськ, 1998. - 76 с.
15. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – Кн. 1. – К: 1994. – 432 с.
16. Українські щоденні вісті. - Станіслав, 1941. - 16 липня.
17. Воля Покуття. - 1941. - 7 липня.